

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 658.8:615.45

JEL classification: I12, L65

Гречко А.В.

к. е. н., доцент ФММ, КПІ імені Ігоря Сікорського

Лучка В.В.

студент КПІ імені Ігоря Сікорського

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню фармацевтичного ринку та вплив державного регулювання на розвиток галузі як інноваційного напрямку діяльності. Розглянуто етапи формування даної галузі в Україні, визначено фактори, які сприяють розвитку фармацевтики на українському ринку. Визначено основні проблеми, що можуть мати вплив на фармацевтичний ринок та причини гальмування росту господарської діяльності на фармацевтичних підприємствах України. Показано пріоритетні напрямки, які дозволять покращити єдине інформаційне середовище ринку фармації. Вказано важливе значення динамічного та сталого росту фармацевтичного ринку України. Визначено методику створення інформаційного забезпечення фармацевтичного підприємства. Розроблено пріоритетні завдання для досягнення найбажаніших цілей підприємства даної галузі та забезпечення послідовності їх втілення. Акцентовування уваги на встановлення на державному рівні економічних та соціально-політичних пріоритетів щодо забезпечення розвитку фармацевтичного ринку з урахуванням міжнародної та національної специфіки розвитку. Зазначено основні тенденції складових елементів фармації в Україні, а саме: виготовлення та продаж лікарських засобів.

Ключові слова. лікарські засоби; фармацевтичний ринок; виробництво фармацевтичних препаратів; імпорт; експорт.

Постановка проблеми. Проблема є актуальною, адже з кожним роком в Україні можна спостерігати все більшу кількість людей, які слідкують за власним здоров'ям та мають підвищений інтерес до правильного харчування. Населення хоче продовжити власну молодість, тривалість життя, зменшити вплив шкідливих звичок та швидко реабілітуватись після хвороб. Для цього і використовують фармацевтичну галузь, яка забезпечує необхідними ліками, біологічно активними добавками, вітамінами. Оскільки більшість українців не люблять звертатись до лікаря, то підвищується рівень самолікування, а отже і

значення фармацевтичного інформування та відповідальності теж зростає, таким чином тема є актуальною та викликає інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ринку фармацевтики досліджуються на сьогоднішній день профільними аналітичними виданнями, а саме: «Вісник фармації», «Клінічна фармація», «Фармаком» та ін.. Проте, існує певна обмеженість в інформації чи неактуальність статистичних даних про роботу підприємств фармацевтичної галузі. Це в свою чергу ускладнює дослідницький процес та робить недостовірним частину інформації.

Деякі проблеми, що виникають в процесі розвитку фармацевтичного ринку та перспективи його функціонування досліджують українські науковці Немченко А.С., Литвененко Л.Л., Мнушко З.М., Карамишева Д.В. Однак дана галузь знаходиться в постійному процесі розвитку, що в свою чергу вимагає проведення безперервного аналізу та визначення динаміки змін, особливо в умовах нестабільності зовнішнього середовища господарювання. Саме тому дана тема є актуальною на сучасному етапі розвитку ринкових відносин.

Мета. Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування і тенденцій розвитку вітчизняного фармацевтичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Формування фармацевтичного ринку України розпочалося зі здобуттям країною незалежності. Історія його розвитку умовно ділиться аналітиками на 4 етапи:

1. 1990 – 1995 роки. На ринку спостерігався гострий дефіцит лікарських засобів (ЛЗ) вітчизняного виробництва при відсутності державної підтримки галузі та можливості отримання кредитів, що призвело в середині 90-х рр. до витіснення вітчизняних виробників.

2. 1995 – 1998 роки. Почалося поступове первинне насичення ринку, яке перервалось в результаті фінансової кризи 1998 р. Продажі імпортерів скоротилися на 40%, а вітчизняних виробників – на 5% (перемикання споживачів на низьковартісний сектор препаратів дозволило утриматися вітчизняним виробникам).

3. 1998-2007 роки. Почалося поступове структурування та насичення ринку. Крім препаратів першої необхідності, почали з'являтися ліки вузької специфікації та дженериків (непатентований лікарський препарат, що є відтворенням оригінального препарату, на який закінчився термін патентного захисту, може відрізнятися від оригінального препарату за складом допоміжних речовин). Ринок ставав все більш привабливим в силу високих темпів зростання.

4. Перед фінансово-економічним кризою 2008 р третій етап розвитку змінився четвертим. Він характеризувався підвищеним інтересом до українських фармацевтичних компаній з боку іноземних інвесторів. Проте, українська фармацевтика постраждала менше інших галузей. Ринок виріс на 27% в гривні, в доларах скоротився на 15%, а в упаковках – на 6% (дані за 2010 рік). Протягом наступних 7 років ринок фармацевтичних послуг зростає на 1-2% щороку.

5. У 2015 р в Україні розпочато впровадження системи часткового державного відшкодування вартості лікарських засобів в сегменті антигіпертензивних препаратів, підвищується доступність медикаментозної допомоги для пацієнтів з цукровим діабетом, а також онкологічною патологією. Аналіз основних характеристик фармацевтичного ринку України дозволяє відзначити схожість його з ринками країн пострадянського простору. Це, перш за все, високі темпи зростання. Хоча в даний час український фармацевтичний ринок займає не більше 0,4 – 0,5% світового ринку, він демонструє позитивну динаміку і великий потенціал. На сучасному етапі фармацевтичний ринок України є другим за обсягами серед країн СНД після Росії (за підсумками 2016 року Україна займала 12 -14% ринку СНД, його обсяг досяг 3,9 млрд USD, а в 2017 року понад 4 млрд USD, при середньорічному темпі приросту не менше 10%).

За класифікацією МВФ, Україна відноситься до сегменту країн, що розвиваються з порівняно низьким рівнем доходів населення, а, отже, з низькою купівельною спроможністю, що підтверджують дані державної служби статистики. Рівень споживання фармпродукції на душу населення в Україні найнижчий в Європі і третій за величиною з країн СНД. Динаміка ринку лікарських препаратів безпосередньо залежить від особистого добробуту населення. Середньостатистичний житель України в 2016 р споживав лікарських засобів на суму, що не перевищує 78 дол. США, майже в 3 рази меншу, ніж його найближчий сусід з Польщі, в 5 разів меншу, ніж житель Словаччини, і в 12 разів меншу, ніж американець. При існуючому рівні доходів більшості населення України не готова витратити на ліки більше 120 грн в місяць.

Наступна найважливіша риса українського фармацевтичного ринку, характерна для ринків пострадянського простору – це істотне переважання на внутрішньому ринку препаратів локального виробництва в натуральному вираженні (умовні упаковки), в той час як в вартісному вираженні переважають імпорتنі препарати. Так, на початок 2017 року частка вітчизняних лікарських засобів склала 65% в натуральному вираженні і 31% – у вартісному. Середньозважена вартість 1 упаковки лікарських засобів українського виробництва становила 1,27 USD, а іноземного – 5,27 USD, тобто упаковка вітчизняного лікарського засобу майже в 4 рази дешевше імпортного. Починаючи з 2016 р, на фармринку України спостерігаються позитивні тенденції: нарощувався обсяг споживання ЛЗ в вартісному і натуральному вираженні, співвідношення часток імпоротної продукції і продукції локального виробництва зазнавало змін. Вже зазначалося, що найбільш висока частка українських препаратів в натуральному вираженні на внутрішньому ринку зафіксована в 2017 році. Вона склала близько 65% (один з найвищих показників серед країн СНД). При цьому у вартісному вимірі на українську продукцію припадав 31% загальних продажів (+ 2% в порівнянні з 2015 роком). Таким чином, спостерігається зростання частки локальної продукції, характерний для

ринків більшості країн пострадянського простору. Появі цієї тенденції сприяв кризовий період, коли скорочення платоспроможності населення призводило до переорієнтації з дорогих на дешевші препарати, представлені українськими виробниками. Протягом останніх 2 років розвиток сегмента препаратів локального виробництва стимулюється переважно за рахунок приросту середньозваженої вартості 1 упаковки, яка в розрізі всього українського фармринку зростає.

Українські виробники мають пріоритет в натуральних обсягах продажів у зв'язку з освоєнням ніші низьковартісних препаратів[6]. Щоб зберегти споживача, вітчизняному виробнику необхідно виводити на ринок нові торгові марки, які можуть бути конкурентоспроможними не тільки за ціною. З'явилися українські бренди, що належать не групі компаній, а окремому виробнику, і позиція цих брендів вже досить вагома на ринку України. Це свідчить про готовність провідних вітчизняних виробників до інтервенції в нішу середньовартісних препаратів. Тенденція до імпортозаміщення на фармацевтичному ринку слабо виражена: активної політики імпортозаміщення, прийнятої на озброєння в інших країнах пострадянського простору (Білорусь, Казахстан), уряд України не проводить. Процеси імпортозаміщення відзначені в основному в госпітальному сегменті – тут переважають препарати українського виробництва, що акумулюють до 87% обсягу госпітальних закупівель в натуральному і більше 50% в грошовому вираженні [1].

Незважаючи на позитивні зрушення на ринку, частка високовартісного сектора на фармринку України невелика, а саме до цього сектору відноситься більшість інноваційних препаратів. Однак вітчизняних інноваційних препаратів на ринку немає, що безпосередньо пов'язано з високою вартістю досліджень та розробок (в даний час вартість розробки одного препарату від 900 млн. до 1,5 млрд. USD). Більшість вітчизняних підприємств не має таких коштів, а держава практично не надає підтримки розвитку фармгалузі. Витрати України на НДДКР з кожним роком знижуються і в даний час в 4 – 5 разів нижче розвинених країн Заходу, і нижче, ніж в РФ. Частка витрат на НДДКР в Україні не досягає 1%, при цьому частка фармації не перевищує 0,1%, що стримує розробку сучасних інноваційних препаратів.

Всі етапи стратегічного інноваційного процесу дуже трудомісткі, вимагають значних капіталовкладень, розтягнуті в часі і супроводжуються великою кількістю ризиків. Так, лише 40% інноваційних препаратів мають успіх в клінічній апробації, з них менше 10% потрапляють на ринок, 50% не оправдовують витрати на них та не окуповуються, і лише третина стає прибутковими. Проте, великі виробники інвестують в інновації власні кошти. Однак оригінальних продуктів за роки незалежності створено не більше десятка. В даний час інновації українського фармринку оцінюють як такі, що «поліпшують продуктові інновації в масштабах держави, галузі або підприємства з реактивним характером виникнення, спрямовані на отримання соціального та економічного ефекту» [5].

Отже, стан здоров'я ринку визначається обсягами продажів, досконалими продуктами 1-го і 2-го року життя. Для зрілих ринків цей показник становить 2,5 – 3% в рік. В Україні цей показник знаходиться поблизу 5%, що характеризує досить активне оновлення ринкового портфеля.

Експорт лікарських засобів є для розвинених країн істотною часткою загального експорту продукції з високою доданою вартістю. Обсяги експорту розвинених країн виражаються мільярдами доларів, у той час як Україна експортує лікарських засобів на суму, що не перевищує 180 млн USD. Ринки розвинених країн мають програми підтримки власних виробників, жорсткі вимоги до виробництва та реєстрації ЛЗ, інші нетарифні обмеження, що робить неконкурентоспроможним українського виробника. У 2015 р. частка експорту України в світовому експорті лікарських засобів становила трохи більше 0,06%, а у 2017 році дане значення зросло до 0,09%.

Аналіз показує, що при імпорті лікарських засобів в Україні, рівному 8651,4 млн грн. (за цінами 2017 року), експорт лікарських засобів з України становив всього 150 млн грн, тобто менше 1,8% обсягу імпорту.

В останнє десятиліття у світовій фармацевтичній галузі активно розвивається біотехнологічний сектор лікарських засобів, що має ряд переваг перед традиційними низькомолекулярними препаратами. Однак розвиток даного сегменту в Україні є досить малим, про це свідчить її частка в світовому біотехнологічному виробництві, вона становить менше 0,1%. Сектор біофармацевтики в Україні налічує всього 167 препаратів вітчизняного виробництва, при цьому зареєстровано всього 2 субстанції і один препарат *in bulk* (в великій фасовці). Частка вітчизняних біотехнологічних ЛЗ не перевищує 20% від загального обсягу внутрішнього ринку таких препаратів, понад 70% ринку займає імпорт.

Майбутнє ж фармацевтичного бізнесу істотно залежить від регуляторної позиції держави. В Україні існує ряд законодавчих та нормативних документів, що регулюють дану сферу, а також в країні здійснено ряд заходів, що спрямовані на підвищення ефективності функціонування фармацевтичної галузі [3; 4]:

- Основи законодавства України про охорону здоров'я (1993 р.);
- прийняття Закону України «Про лікарські засоби» (1996 г.);
- затверджено Положення про Державну інспекцію з контролю якості лікарських засобів Міністерства охорони здоров'я. (1997 р.);
- імплементація вимог GMP в ліцензійні умови виробництва лікарських засобів (2010 р);
- приєднання Державної служби України з лікарських засобів до Системи співробітництва фармацевтичних інспекцій (Pharmaceutical Inspection Cooperation Scheme PIC / S);
- підписання з провідними українськими виробниками «Меморандуму порозуміння» щодо зниження цін на окремі групи

лікарських засобів; якими встановлено граничні оптово-збутові надбавки (2012 р.);

- прийняття обов'язковою вимогою при імпортуванні лікарських засобів в Україні наявності сертифіката GMP (2013 р.);

- встановлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів; ратифікація Україною Конвенції Ради Європи MEDICRIME, яка контролює виготовлення та збут фальсифікату (2011 р.);

- підписання закону «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» (2017 р.);

Фахівці вважають, що залучення необхідних інвестицій у фармацевтичну галузь країни могло б відбутися при створенні реальних преференцій в галузі охорони здоров'я. Основною точкою докладання інвестицій може стати використання інтелектуального потенціалу України для проведення наукових досліджень. Як свідчить досвід інших країн, і перш за все Індії та Китаю, результатом є розвиток фармацевтичної інфраструктури країни, збільшення фінансування галузі та зростання якості наукових досліджень. Однак ризики, характерні для українського фармринку, зокрема, непередбачуваність регуляторних нововведень, неможливість прогнозувати динаміку курсу української валюти створюють перешкоди для іноземних компаній, що бажають інвестувати в Україну [4].

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що ринок фармацевтичних послуг України незважаючи на низьке фінансування, відноситься до швидкозростаючих ринків. Було досліджено, що його структура показує переважання традиційних препаратів і відсутність інноваційних, що є наслідком низького рівня інвестицій в галузь.

В процесі дослідження було виявлено залежність від імпорту лікарських засобів, а це свідчить, що бюджетні кошти і гроші населення фактично фінансують розвиток фармацевтичної промисловості і науки за кордоном. Автором було визначено, що для успішного інтегрування вітчизняного ринку в світові структури необхідна розробка і впровадження напрямків інноваційного розвитку галузі.

Список використаних джерел

1. Аптечний ринок України за підсумками 2017 р Helicopter View [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/271004>
2. Горлова І. Фармацевтичний ринок України 2015 – 2017. Вектори руху по спіралі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/71772>
3. Гурак Д. Д. Регулювання фармацевтичного ринку України. Досвід і перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spfo.ru/node/508>
4. Живодерніков О. Фармацевтичний ринок України. Динаміка останніх років і підсумки 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://smd.net.ua/files/10_farmrinok.pdf
5. Лін А. А. Фармацевтичний ринок: фундаментальні особливості та проблеми сучасної економіки. – 2016. – № 2 (42) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4118>; <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4238>

6. Прогноз продажів на фармацевтичному ринку в 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bck.com.ua/index.php/rynok/157-prognoz-prodazh-nafarmatsevticheskoy-rynke-v-2017-godu>

References

1. Gurak D. D. (March 2018) Regulation of the pharmaceutical market in Ukraine: experience and perspectives, Available at: <http://spfo.ru/node/508> (Accessed: March 3, 2018).
2. Horlova I. (May 5, 2018) Pharmaceutical market of Ukraine, 2015 – 2017, vectors of spiral movement, Available at: <http://www.apteka.ua/article/71772> (Accessed: February 15, 2018).
3. Kordoubaylo J. (2017) 'The Ukrainian Pharmacy Market in 2017 on the Helicopter View', *apteka.ua*, 5(926), pp. e.g. 32-47 [Online]. Available at: <https://www.apteka.ua/article/271004> (Accessed: December 3, 2017).
4. Lyn A. A. (2016) 'Pharmaceutical Market: Fundamental Peculiarities and Problems of the Modern Economy', *m- economy*, 2(42), pp. 15-17 [Online]. Available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4238> (Accessed: October 25, 2016).
5. Zhivodernikov O. (April 2018) Pharmaceutical market of Ukraine. The dynamics of recent years and the results of 2017, Available at: http://smd.net.ua/files/10_farmrinok/2017 (Accessed: January 15, 2018).
6. Zhivodernikov O. (May 05, 2018) Sales forecast in the pharmaceutical market in 2017, Available at: <http://bck.com.ua/index.php/ru/rynok> (Accessed: November 2017).

Гречко А.В.

к. э. н., доцент, КПИ имени Игоря Сикорского

Лучка В.В.

студент ФММ, КПИ имени Игоря Сикорского

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию фармацевтического рынка и влиянию государственного регулирования на развитие отрасли как инновационного направления деятельности. Рассмотрены этапы формирования данной отрасли в Украине, определены факторы, которые способствуют развитию фармацевтики на украинском рынке. Указаны основные проблемы, которые могут иметь влияние на фармацевтический рынок и причины торможения роста хозяйственной деятельности на фармацевтических предприятиях Украины. Показано приоритетные направления, которые позволят улучшить единую информационную среду уторм фармацевции. Указано важное значение динамического и устойчивого роста фармацевтического рынка Украины. Определена методика создания информационного обеспечения фармацевтического предприятия. Указано приоритетные задачи для достижения желанных целей предприятия данной отрасли так и для обеспечения последовательности их воплощения. Акцентирование внимания на установление на государственном уровне экономических и социально-политических приоритетов по обеспечению развития фармацевтического рынка с учетом международной и национальной специфики развития. Указаны основные тенденции составляющих элементов фармацевции в Украине, а именно: изготовление и продажа лекарственных средств.

Ключевые слова. лекарственные препараты; фармацевтический рынок; производство фармацевтических препаратов; импорт; экспорт.

A.Grechko

Ph.D Candidate, associate professor

V.Luchka

*student of the Department of Economics and Entrepreneurship, Igor Sikorsky Kyiv
Polytechnic Institute*

STATE AND PROSPECTS OF THE PHARMACEUTICAL MARKET of UKRAINE

The article is devoted to the research of the pharmaceutical market and the impact of state regulation on the development of the industry as an innovative line of activity. The stages of the formation of this industry in Ukraine are considered, factors that contribute to the development of pharmaceuticals in the Ukrainian market are identified. The main problems that may have an impact on the pharmaceutical market and the reasons for the inhibition of economic growth of pharmaceutical enterprises of Ukraine are indicated. Priority directions are shown, which will improve the single information environment in the morning of pharmacy. The importance of the dynamic and sustainable growth of the pharmaceutical market in Ukraine is indicated. The methodology for creating information support for a pharmaceutical enterprise was defined. It indicates the priority tasks for achieving the goals of the enterprise in this sector and to ensure the consistency of their implementation. Attention is focused on the establishment of economic and socio-political priorities at the state level to ensure the development of the pharmaceutical market, taking into account the international and national specifics of development. The main tendencies of the constituent elements of pharmacy in Ukraine are indicated, namely: the manufacture and sale of medicines.

Keywords. medications; pharmaceutical market; production of pharmaceuticals; import; export.

Гречко А.В.

alla_grechko@ukr.net

Лучка В.В.

lutschka@ukr.net»